

doi <https://doi.org/10.18485/bratstvo.2023.27.5>
УДК 821.163.41-2.09

Рад примљен: 8. 9. 2023.

Рад прихваћен: 22. 9. 2023.

Оригинални научни рад

ЗАБОРАВЉЕНА ДРАМА ИВЕ ВОЈНОВИЋА О ПЕСНИКИЊИ АНИЦИ БОШКОВИЋ

У раду је представљена мало позната једночинка инспирисана Дубровником XVIII века, непосредно личношћу најзначајније дубровачке песникиње, Анице Бошковић (1714–1804). Потицала је из познате дубровачке породице Бошковић (отац Никола боравио је дуже време у Новом Пазару као трговац, познат је као аутор описа раиких манастира); по мајчиној линији била је унука плодног песника Бара Бетере; била је рођена сестра научника и песника Руђера Бошковића. Приказујући њен лик, дочарао је последње године постојања Дубровачке републике, део њене историје и књижевности.

Средишње место у књижевном делу Иве Војновића, који је за собом оставио већи број драма различитих надахнућа, посебно место заузима-ле су оне са дубровачком тематиком. Већ је први његов драмски покушај било дело инспирисано личношћу најпознатије Дубровкиње препородног времена, Цвијете Зузорић, симболу ренесансне лепоте, која је оставила значајни траг у културном животу Дубровника. И у свом времену и касније величане су њене врлине, хваљена је као песникиња, иако нема доказа да је писала поезију, као муза дубровачких и италијанских песника који су о њој певали. Дубровник је волео и чувао ореол раскошне ренесансне појаве, оличене у стварном и домаштаном лику Цвијете Зузорић и

сачувао га је током неколико векова. Тај лик је преживео све до XX века и повремено је оживљаван у књижевности.

После првих непосредних успеха код публике и читалаца које је Војновићу донела његова рана драма *Психе*, која је наговештавала модерног драмског писца, уследио је низ нових драмских дела која ни тематски, ни у модерности и иновацијама нису следила прво дело које му је широм отворило пут према позорници. Била су то разновсна драмска дела инспирисана народном поезијом и традицијом (*Смрт мајке Југовића*, *Лазарево васкрсење*) и евроским темама (*Госпођа са сунцокретом*) и у највећој мери Дубровником. Непресушну инспирацију налазио је у симболичном и стварном „лику Дубровника“ – као древне државе, као родног града, као симбола свих вредности којима су се издвајали његови житељи, као симбола слободе, као удеса историје.

На почетку низа драма надахнутих Дубровником стајала је пригодна једночинка *Гундулићев сан* (1893), намењена свечаном открићу споменика барокном песнику Циву Гундулићу у Дубровнику. Уследили су драме из живота и историје Дубровника, из прошлости и савременог доба: *Еквиноциј* (1895); једночинке – *Сутон* (1900), *Allons enfants!...* (1901), *На тараџи* (1902) које су настајале појединачно, тако су и објављиване, које су сједињене у *Дубровачку трилогију* (1903)¹; *Imperatrix* (1914), *Машикерате испод купља* (1922); *Пролог ненаписане драме* (1926), *У последњем часу* (1927); ораторијум (драмски део) *Чудо Светог Влаха* (1928).

*

Године 1927. настала је Војновићева последња драма ослоњена на прошлост и дух Дубровника, под насловом *У последњем часу*, која није била његов дуг прошлом времену којим је, иначе, био опседнут, нити у његовим стваралачким плановима. На састављање овог малог дела подстакао га је позив друштва „Аница Бошковић“ из Дубровника да напише драму о знаменитој Дубровкињи друге поливине XVIII века, сестри научника светскога гласа Руђера Бошковића, по општњем суду најбољој дубровачкој песникињи, Аници Бошковић (1714-1804). Позив је прихватио и одмах је почео да прикупља грађу обраћајући се председници Друштва Лине Богдан-Бијелић писмом 17. марта 1927:

„Molim Vas nekoliko podataka o životu Anice Bošković (kad se rodila i kad je umrla)? Isto to o majci njezinoj. Molim da mi još zajmite onu knjigu pjesama Anice Bošković. Zahvaljujem, Ivo Vojnović“.²

¹ Првобитан наслов друге једночинке гласио је *Сенке*, а првобитан назив целе трилогије је био *Сутон*.

² *Pisma*, Ivo Vojnović, Zagreb - Dubrovnik, 2009, I, 246.- Једночинку *У последњем часу* је брзо саставио и већ је после петнаестак дана обавестио Л. Богдан-Бијелић: ”Odlučio sam da ću ja sam читати своје djelo на сјелу Ане Бошковице (iza Uskrsa!)..

У другом писму исказивао је наду да ће драма бити завршена до 26. марта ако га болест „опет не посјети“. Ако буде добро, обећавао је да ће лично на поселу читати своје дело³. У штампаном перимерку датирана је на Ускрс 1927.

О Аници Бошковић Војновић је знао доста података. Аница била изузетна појава у Дубровнику свога времена, образована, знала је италијански и француски језик; била на гласу као песникиња, посебно као аутор религиозног свева *Разговор пастијерски врху порођења Господинова једне дјевојчице* (Венеција, 1758) чији су стихови објављивани и у Дубровнику и у преводу у Италији. Позната је била као члан у том времену важне дубровачке породице Бошковић. Осим тога, припадала је блиској „историји“ Дубровника, о којој се још приповедало и у Војновићевој породици, будући да је живела до почетка XIX века – умрла је у деведесетој години, 1804 – до времена које је Војновић дочаравао у неколико својих дела.

О славним Бошковићима говориле су и књижевност и историја. Отац Анице Бошковић, Никола Бошковић (1641–1721) оставио је трага у књижевности описом манастира рашке области, познатом под насловом *Старорашка сећања*. Била су то драгоцене сећања на српске манастире које је упознао за време свог вишегодишњег боравка као трговца у Новом Пазару. Са мајчине стране била је унука плодног дубровачког песника Бара Бетере, италијанског порекла. Имала је четири брата, од којих је Руђер Бошковић био научник светског гласа. О свему томе добро се знало у Дубровнику, што према стварним збивањима, што према сећањима која су преношена о Бошковићима, којима се Дубровник увек поносио.

У тим причама сачувало се доста појединости које су се односиле на живот Павле и Анице, мајке и сестре Руђера Бошковића. Препричавало се да је Аница Бошковић говорила како јој је у писму „фамозога амбашатура у Парију, Госпара Антуна Сорга“ сам амбасадор поручио да је у песми *Разговор пастијерски* „достигла и славну Флору Зузорићеву“. Овој појединости Војновић је нашао пригодно место у драми.

Познати су били вишедеценијска приврженост и разумевање који су постојали међу члановима породице, између песникиње Анице и четворице њене браће, који су се бавили и књижевним радом; двојица од њих, Баро и Руђер, живот су провели далеко од породице у Италији. Аници је најближи био Руђер са којим је, од како је као веома млад напустио Дубровник, до краја живота водила преписку. У тој преписци сачуван је велики број података о њиховом књижевном раду и међусобном разумевању⁴. И

³ Исто, 15. III 1927.

⁴ Аница Бошковић је слала Р. Бошковићу у писмима своје песме, које је оценио као „прелепе“; неколико њених песама је објављено у Венецији; њен религиозни свева *Разговор пастијерски врху порођења Господинова једне дјевојчице* (Венеција, 1758) Р. Бошковић је препевао на италијански; А. Бошковић је препевала једну братовљеву песму са латинског на италијански и др.

поред искрене оданости, њихов однос био је обојен великом тугом зато што Руђер Бошковић од како је као изузетно даровит ђак отишао из Дубровника више није боравио у њему. Та туга је, према исказима у писмима Анице Бошковић, али и према Војновићевом поимању њенога лика, обележила њен живот. Та тема, мотивисана безрезервном сесринско-братском љубављу, као и љубављу према мајци, која је имала аутобиографску основу у пишчевим личним осећањима, могла је управо због тога бити пресудна да је Војновић одабере за основу једночинке *У последњи час – нешто као чудо у једном чину, што се збива дне 11. августа 1804. у Дубровнику*⁵. Драма је била позната и под називом *Последњи часови Анице Бошковић*, под којим ју је аутор читао на позорници⁶.

Сиже кратке драме био је, како је писац дефинисао „нешто као чудо“, у коме је фантастичном сенком Руђера Бошковића, која се јавља Аници пред смрт, оживљавао своја сећања и лamentsирао над Дубровником из давних година свога одрастања у њему. По духу и по тону, и по симболичном наслову драматичног „последњег часа“ било је у овом приказу сличности са елегичним тоном пишчевог доживљаја неповратно изгубљеног Дубровника у *Сутону* из *Дубровачке трилогије*. Иако је читавим приказом – „чудом“ доминирала сенка прослављеног Бошковића, овенчаног богатом биографијом, који је своје попуно отуђење од родног града оправдавао вишим циљем, Војновић је увођењем сестриног гласа – она пред смрт пева стихове из свог *Разговора пастирског* – тему вратио остарелој песникињи, једином преосталом сведоку старих времена, спокојној и спремној за литаније.

У том „припремању“ за последњи час искрсавали су детаљи који су помињани у причама о Аници Бошковић, попут мале историје која се односила на „маленог Христа“ у скрињи, кога је тестаментарно остављала на сигурном, у црквици Светог Преображења, која је у народу позната као Сикурата. И у Војновићево време још је била позната та прича, а у Сикурати је показиван „малени Христос“ уз објашњење „с тијем се Исусом играла покојна Ана Бошковићева“⁷.

И као што бива у последњем часу, пред одлазак са овога света, Аница се, у песниковом виђењу „присећала“ породице и целог живота, а то присећање је био глас самога песника, унеколико и његове породичне историје:

⁵ Драма је објављена под скраћеним насловом *У последњем часу*, Мисао, Београд, 1927, 24, 177–184, 168–176.

⁶ Рашко В. Јовановић, *Иво Војновић живот и дело*, Београд, 1974, 346–349.

⁷ То је инспирисало Андру Гавриловића за причу *Христос Ане Бошковићеве*. - Видети: Злата Бојовић, *Дубровачке теме Андре Гавриловића*, у књ.: *Стари Дубровник у српској књижевности*, Београд, 2010.

„... Дошо био младићак – призивала је Аница „драге покојне“ – Херцеговац. Никола Бошков с Попова Поља – учинио се, како стотина другијех, Дубровчанин, па се потуцао по Новом Пазару, накупио нешто бића, вратио се опет у свој дом, оженио се за лијепу дјевојчицу, Павлу Бетера, дубровачку складну пучанку – и ето ти мог оца и моје мајке! А тад, најприје један, па два, па три, па кошница дјеце... А ова престара осиђелица нема сад никога свога да јој склопи очи... У једва 100 годишта нестало је имена Бошковића из Дубровника. Да није било славе нашега Руђа, не би се ни знало да нас је игда овђе било.“

У поновном „виђењу“ прошлости искрсавали су тренуци који су били део истог света, исте атмосфере, истог духа којима су припадали и Аница Бошковић и Војновић. Када она говори о дубровчким звонима - „... Драга наша звона!... Дубровник је жив докле их чујемо!... Звона и облаци – то су моји друзи...“, то су звона која слуша Војновић; кад остарела и усамљена песникиња подсећа на време доласка свога оца пре „сто годишта из Херцеговине у наш, онда још порушени Дубровник, једва се био почео градит нови Св. Влахо и нова Госпа“, губи се разлика између писца и драмског лика. На тренутке чак све бива ближе пишчевом него драмском времену, чега Војновић није ни свестан. Такве природе је опис сенке Руђера Бошковића, кога, у основи, замишља онако како га је дочарао и његов савременик Марко Мурат:

„... Заогрнут је црном језуитском мантијом из које продире мраморно блиједа глава, оштрих црта, суморних очију испод густих пола свијених обрва. Гологлав је а косе пола сиједе. Испод плашта вири црни талар како га је наш Марко Мурат насликао а да се једва на лицу виде још трагови Рејнлодосовог ‘центлменства’...“

Све се завршавало у Војновићевој драми предсмртном визијом остареле Анице у којој се догађа „чудо“ – сусрет са „оживелом“ сенком Руђера Бошковића – које испуњава последњу њену жељу да га још једном пре смрти види. Завршава се Војновићевим „враћањем“ Руђера Бошковића у Дубровник да би изговорио његове речи: „... схватио сам да се у мени скрива једна једина снага равна снази божје *заповијести* – а то беше чезнуће за оним што се зове Мајка, Браћа, дом – а што је заклоњено као Света Тајна у Отару – који се зове Град... Град мој – Дубровник“.

У много чему ограничена, драмски неразвијена, ова једночинка је ипак била веома смислена метафора која је спајала све јунаке непостојеће радње и писца у заједничкој љубави према ономе што више не постоји. Заснована на чињеницама, у себи је задржала равнотежу између „чуда“

и стварности, чиме се уклопила на природан начин у целовиту представу Војновићевог Дубровника коју је постепено стварао током неколико деценија.

Злата Д. Бојовић*

Српска академија наука и уметности
Одељење језика и књижевности
Кнеза Михаила 35
11000 Београд

Кључне речи: Аница Бошковић; Руђер Бошковић; Иво Војновић

Zlata D. Bojović

IVO VOJNOVIĆ'S FORGOTTEN PLAY
ON POETESS ANICA BOŠKOVIĆ

The paper deals with a lesser-known one-act play inspired by the 18th-century Republic of Ragusa, more precisely the character of the most famous Ragusan poetess, Anica Bošković (1714–1804). She was born and raised in a renowned Dubrovnik family of Bošković (her father Nikola, who spend some time in Novi Pazar as a merchant, is known for his writings on Raška monasteries); on her mother's side, she was a granddaughter of a prolific poet Baro Bettera; she was also a sister of the scientist and poet Ruđer Bošković. Through her character, Vojnović presented the final years of the Republic of Ragusa and parts of its history and literature.

* bojoviczlata@gmail.com